

Контент-анализ понятия «Ассертивность»

В статье рассмотрены дефиниции понятия «Ассертивность». Результаты контент-анализа понятия «Ассертивность» конвертированы в «формулу» ассертивного поведения. Приведены категории, раскрывающие психологическое содержание ассертивности. Предложен формат технологии формирования ассертивности. Источников – 8.

Ключевые слова: контент-анализ, ассертивность, направленность, права, ответственность, сотрудничество, взаимодействие, доверие.

Driga T.G.

Content analysis of the concept of «Assertiveness»

The article deals with the definition of the concept of «assertiveness». The results of a content analysis of the concept of "Assertiveness converted into the formulation of assertiveness. Category analyzed, revealing the psychological content of the concept of assertiveness. Proposed format formation technology assertiveness. Sources – 8.

Key words: content analysis, assertiveness, orientation, rights, responsibility, cooperation, collaboration, trust.

Дрига Тетяна Григорівна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри гуманітарної і фундаментальної підготовки Міжрегіональної Академії управління персоналом, м. Северодонецьк.

УДК 159.973: 159.922.1

Дубовик М.О.

БАТЬКІВСЬКІ СТИЛІ ВИХОВАННЯ ТА СЕКСУАЛЬНА ПОВЕДІНКА ОСІБ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА

Стаття присвячена особливостям функціонування сексуальної сфери осіб з розладами аутистичного спектра. Фокус уваги зосереджено на взаємозв'язку батьківських стилів виховання з поведінковими проявами сексуальності осіб з РАС. Досліджено основні типи взаємостосунків, що зустрічаються в сім'ях з дітьми з аутизмом. Встановлено, що динаміку поведінкових проявів сексуальності осіб з РАС значним чином обумовлює сукупність таких змінних: рівень вираженості основних симптомів аутизму, соціальне функціонування, знання та уявлення у сфері сексуальності, а також фактори сімейних взаємостосунків.

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, сексуальна поведінка, соціальне функціонування, батьківські стилі виховання, основні симптоми аутизму.

Постановка проблеми. Розлади аутистичного спектра (надалі РАС) належать до діагностичної категорії загальних розладів психологічного розвитку (F 84.0 – F 84.9) за МКХ-10. Відповідно, це група розладів, що характеризуються порушеннями соціальної взаємодії, комунікабельності, а також обмеженим, стереотипним, повторюваним комплексом дій та інтересів [1]. За даними МОЗ України розповсюдженість розладів аутистичного спектра виросла за п'ять років (з 2008 по 2012 рр.) з 13,8 до 35,0 на 100 тис. дитячого населення [3]. З огляду на таку динаміку, актуальність досліджень в галузі аутизму важко переоцінити.

Потреби практики в галузі корекційної роботи з особами з РАС також ставлять нові задачі перед наукою. Зокрема, проблемна поведінка в сексуальній сфері, що проявляється при аутизмі потребує широких досліджень, з метою встановлення причин такої поведінки, а також пошуку можливих способів її усунення та корекції. У той час як у закордонних наукових працях усе частіше торкаються проблем сексуальної сфери осіб з РАС, серед вітчизняних вчених дана тема залишається малодослідженою.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вважалося, що особи з розладами аутистичного спектра не досягають статевої зрілості, або що наявність дефіциту в сферах соціалізації та комунікації позбавляє функціональності сексуальну сферу останніх [10]. Однак подальші дослідження вказують на те, що сексуальний розвиток осіб з РАС значимо не відрізняється від типового для популяції загалом; крім того, ці люди демонструють такі ж соціальні інтереси та сексуальні потреби, як їх однолітки [9]. Однак, їх досвід, знання та уявлення в цій області досить обмежені [11]. З іншого боку, дослідники зазначають, що серед осіб з РАС частіше, ніж у загальній популяції, зустрічається неприйнятна сексуальна поведінка [13]. Торкання окремих частин власного тіла в присутності інших людей, роздягання на людях, мастурбація в присутності інших людей, торкання окремих частин тіла інших людей (в тому числі, осіб протилежної статі), підглядання, а також обговорення неприйнятних тем в присутності інших людей – все це зустрічається частіше в осіб з аутизмом, ніж в їх однолітків без порушень розвитку [12].

Щодо встановлення причин такої проблемної поведінки, найчастіше виділяють: рівень інтелектуального розвитку, ступінь соціального функціонування, міру вираженості основних симптомів РАС, а також обсяг та адекватність знань у сфері сексуальності [11; 13; 9; 8].

Сутнісні характеристики розладів аутистичного спектру (дефіцит у сфері комунікації та соціальної взаємодії, а також обмежений репертуар дій та уяви) значним чином впливають на всі сфери життєдіяльності осіб з РАС. Зокрема, дефіцит у сфері соціальної взаємодії значним чином зумовлює особливості функціонування сексуальної сфери осіб з аутизмом [13]. Їх труднощі в спілкуванні і відсутність соціальних навичок впливають на здатність до встановлення міжособистісних, дружніх та романтичних стосунків, що, в свою чергу, підвищує імовірність прояву неприйнятної поведінки з боку особи з РАС [9].

Що стосується зв'язку знань у сфері сексуальності та поведінкових проявів, було відмічено, що підлітки та юнаки з РАС можуть мати досить адекватні теоретичні уявлення стосовно сексуальної поведінки та статевої гігієни, однак на практиці існують певні проблеми [8]. З іншого боку, спостерігається зв'язок між рівнем інтелектуального розвитку та рівнем знань у сфері сексуальності [11].

Стосовно впливу батьківського ставлення та виховання на життєдіяльність дітей з порушеннями розвитку відомо, що зв'язок соціальної адаптації з мірою порушень дитини значною мірою обумовлений характером внутрішньосімейних стосунків [6]. З іншого боку, в рамках психоаналітичного підходу значну роль у виникненні аутизму приділяли хронічній психотравмуючій ситуації, що полягала в нестачі емоційного зв'язку дитини з матір'ю, холодному ставленні з боку останньої [2]. Дослідники також вказують на важливу роль батьківського ставлення до дітей з РАС при втіленні психокорекційних програм: дитина з аутизмом дуже чутлива до очікувань з боку батьків, вони можуть як стимулювати, так і обмежувати розвиток останньої [4]. Даних стосовно ролі стилів батьківського виховання у

функціонуванні сексуальної сфери осіб з РАС нами виявлено не було. Відповідно, саме на цьому аспекті буде зосереджено увагу в нашому дослідженні.

Мета статті полягає у встановленні взаємозв'язку типів сімейних взаємостосунків та виховання з поведінковими проявами сексуальності в осіб з РАС.

Виклад основного матеріалу та результатів дослідження. Загальна вибірка становить 66 досліджуваних, з яких 33 особи з розладами аутистичного спектра (жіночої статі 5 осіб, чоловічої – 28 осіб), а також 33 особи – батьки або вихователі дітей, які входять до обох груп. Вік досліджуваних з розладами аутистичного спектра від 8 до 24 років, середній вік 14 років.

В даному дослідженні було застосовано опитувальник сексуальної поведінки (Sexual Behaviour Scale), розроблений Stokes та Kaur [13]. Методика складається з 5 шкал, які діагностують: соціальну поведінку, розуміння правил приватності, статеве виховання, сексуальну поведінку, а також батьківські переживання стосовно майбутнього їхніх дітей. Рівень інтелектуального розвитку вимірювався за допомогою тестів «Стандартні прогресивні матриці» або «Кольорові прогресивні матриці» Дж. Равена, залежно від віку досліджуваних [5]. Також застосовувався Соціально-комунікативний опитувальник – скринінгова методика діагностики основних симптомів, що пов'язані з розладами аутистичного спектра.

З метою дослідження батьківських стилів виховання було використано методика «Аналіз сімейних взаємостосунків» (АСВ), розроблену під керівництвом Е. Ейдемільера [7]

Застосовуючи факторний аналіз 20-ти шкал опитувальника «Аналіз сімейних стосунків», вдалося виділити 7 факторів, кожен з яких має власну вагу більше одиниці. Однак для подальшої змістовної інтерпретації обрано 5 факторів, що в сукупності пояснюють 64% дисперсії показників.

Таблиця 1

Факторний аналіз шкал опитувальника «Аналіз сімейних взаємостосунків»

Шкали опитувальника «Аналіз сімейних взаємостосунків»	Виділені фактори				
	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3	Фактор 4	Фактор 5
Гіперпротекція	0,626	0,122	0,021	0,329	-0,299
Гіпопротекція	0,028	0,267	0,139	-0,643	0,400
Балування	0,567	0,044	0,019	-0,361	-0,341
Ігнорування потреб	0,444	-0,071	0,617	-0,049	0,089
Надмірність вимог-обов'язків	-0,164	0,815	0,097	0,070	0,129
Недостатність вимог-обов'язків	0,223	-0,552	0,530	0,048	-0,264
Надмірність вимог-заборон	0,651	-0,050	-0,348	0,025	0,017
Недостатність вимог-заборон	-0,372	0,254	0,364	0,243	-0,047
Надмірність санкцій	0,513	0,664	-0,349	0,114	-0,072
Мінімальність санкцій	0,408	-0,568	-0,156	0,170	0,132
Нестійкість стиля виховання	0,605	0,159	-0,117	-0,299	-0,503

167

Розширення сфери батьківських почуттів	0,664	0,181	-0,276	0,025	0,241
Заохочення у підлітка дитячих якостей	0,624	-0,058	0,014	0,357	-0,009
Виховна невпевненість батьків	0,333	0,117	0,382	-0,468	-0,419
Фобія втрати дитини	0,482	-0,002	0,236	0,629	0,000
Нерозвиненість батьківських почуттів	0,539	0,100	0,539	-0,179	0,264
Проекція на дитину власних негативних якостей	-0,147	0,664	0,378	0,342	-0,138
Внесення конфлікту між батьками у виховання	0,610	0,091	-0,202	-0,156	0,247
Перевага жіночих якостей	0,758	-0,012	-0,025	0,007	-0,008
Перевага чоловічих якостей	0,472	-0,050	0,239	0,030	0,732

Варто зазначити, що змінні розподілилися за факторами таким чином, що в кожному наявні як певні стилі виховання, так і окремі особливості батьків, що могли спричинити формування такого стилю.

За даними табл. 1 до Фактору 1 входять шкали: «Гіперпротекція», «Балування», «Надмірність вимог-заборон», «Нестійкість стилю виховання», «Розширення сфери батьківських почуттів», «Заохочення у підлітка дитячих якостей», «Внесення конфлікту між батьками у виховання», «Перевага жіночих якостей». Відповідно, Фактор 1 характеризує такий тип сімейних взаємовідносин, при якому спостерігається виховання за типом домінуючої гіперпротекції при одночасному виконанні будь-яких бажань дитини та надмірності вимог і заборон до останньої, що також зумовлює певну непослідовність у виховних стратегіях батьків. З іншого боку, прослідковується ігнорування процесів дорослішання дітей. Крім того, сфера виховання стає тим середовищем, куди привносяться та за рахунок якого вирішуються конфлікти між батьками. А також спостерігається таке порушення виховання, при якому ставлення батьків до дитини залежить від її (дитини) статі. Так, при наявності переваги жіночих якостей спостерігається неусвідомлюване неприйняття дитини чоловічої статі [7].

Тобто Фактор 1 описує взаємовідносини в сім'ях з дітьми з РАС, що мають тенденцію до гіперпротекції та нестійкого стилю виховання, причинами яких можуть бути ігнорування дорослішання дітей, використанням батьками сфери виховання у вирішенні подружніх проблем, а також заохочення жіночих якостей у дитини.

Фактор 2 утворюється змінними «Проекція на дитину власних негативних якостей», «Надмірність вимог-обов'язків», «Надмірність санкцій» при оберненому зв'язку зі шкалою «Мінімальність санкцій». Тобто даний стиль виховання містить в собі здебільшого обмеження, вимоги та заборони. Причиною такого ставлення може бути те, що в дитині батьки бачать риси характеру, які відчувають, але не визнають в собі, ведучи боротьбу з такими ж якостями дитини [7].

Тобто Фактор 2 описує такий стиль батьківського виховання в сім'ях з дітьми з РАС, при якому домінують обмеження, заборони та покарання, причини яких можуть лежати в сфері психологічних проблем самих батьків.

Фактор 3 представлений змінними «Ігнорування потреб», «Недостатність вимог-обов'язків», «Недостатність вимог-заборон», «Нерозвиненість батьківських почуттів». Тобто виявляється такий стиль виховання, при якому потреби дитини швидше ігноруються, ніж задовольняються. При цьому прослідковується нестача як вимог так і заборон, тобто дитину не контролюють та не обмежують. Причиною такого виховання може бути певна байдужість, емоційна холодність або втома батьків.

Відповідно, Фактор 3 описує взаємостосунки в сім'ї з дітьми з РАС за типом гіпоопіки при певній байдужості та холодності з боку батьків.

Фактор 4 має найміцніші зв'язки зі змінними «Гіпопротекція» (обернений зв'язок), «Виховна невпевненість батьків» (обернений зв'язок), «Фобія втрати дитини». Відповідно даний фактор характеризує такий стиль виховання, при якому у батьків відсутні сумніви з приводу необхідності опіки, уваги та контролю для їхніх дітей. Причиною такого ставлення може бути страх та надмірні переживання батьків стосовно життя та здоров'я дітей. Виділення такого фактору взаємостосунків у сім'ях дітей з РАС може бути пов'язане, в першу чергу, з реальними небезпеками для життя та здоров'я осіб з аутизмом, що спричинені характером та особливостями даного розладу.

Фактор 5 пов'язаний зі шкалою «Перевага чоловічих якостей», а також має зв'язки зі змінними «Гіпопротекція», «Нестійкість стилю виховання» (обернений зв'язок) та «Виховна невпевненість батьків» (обернений зв'язок). Відповідно, даний фактор описує такий стиль взаємостосунків у сім'ях з дітьми з аутизмом, при якому в батьків не виникає сумнівів стосовно стратегії виховання за типом гіпопротекції (нестачі уваги, контролю та опіки) при заохоченні чоловічих рис характеру і поведінки у дитини.

Факторний аналіз даних дозволив нам зрозуміти специфіку взаємостосунків та стратегій виховання в сім'ях з дітьми з РАС. Надалі звернемося до дослідження зв'язку цих особливостей, що втілені в окремих факторах, із поведінковими проявами сексуальності осіб з аутизмом.

За допомогою множинного регресійного аналізу даних передбачається встановити ті змінні, що вносять найбільший вклад у розподіл показників шкали «Сексуальна поведінка». До таких змінних було віднесено: рівень інтелектуального розвитку, ступінь вираженості основних симптомів РАС, соціальне функціонування, рівень адекватності знань та уявлень у сфері сексуальності, а також ті п'ять факторів виховання, що були виявлені нами раніше.

Таблиця 2

Критерії придатності та значимості моделей множинного регресійного аналізу				
Модель	Показники придатності та значимості моделей множинного регресійного аналізу			
	R-критерій	R^2	F-критерій	Рівень значимості
1	0,822	0,676	1,768	0,175
2	0,820	0,672	2,052	0,114
3	0,818	0,670	2,397	0,068

Продовж. табл. 2

4	0,816	0,665	2,783	0,039
5	0,812	0,660	3,232	0,022
6	0,805	0,648	3,685	0,013
7	0,793	0,629	4,125	0,008
8	0,781	0,610	4,689	0,005
9	0,754	0,569	5,013	0,004
10	0,729	0,531	5,656	0,003
11	0,697	0,486	6,628	0,003
12	0,656	0,430	8,296	0,002

З табл. 2 видно, що значимість кожної наступної моделі регресії зростає, тоді як відсоток пояснюваної дисперсії показників знижується (про свідчить значення R^2) Відповідно, для подальшого аналізу нами обрано модель №8, до якої входять змінні, що пояснюють більше 60% дисперсії показників шкали «Сексуальної поведінки» при рівні значимості $p \leq 0,005$.

Таблиця 3

Ступінь внеску кожної змінної у розподіл показників за шкалою "Сексуальна поведінка"

Модель регресії	Стандартизований коефіцієнт регресії	Т-критерій	Рівень значимості
	Beta		
Константа		1,480	0,156
Загальний показник «Соціально-комунікативного опитувальника»	0,324	1,915	0,072
Шкала «Соціальна поведінка»	0,294	1,521	0,146
Шкала «Статеве виховання»	0,402	2,152	0,045
Фактор 1	-0,468	-2,923	0,009
Фактор 3	0,282	1,748	0,098
Фактор 5	-0,209	-1,375	0,186

Як видно з табл. 3, показники змінної «Сексуальна поведінка» значимо пов'язані із сукупністю таких змінних: загальний показник «Соціально-комунікативного опитувальника», шкала «Соціальна поведінка», шкала «Статеве виховання», Фактор 1, Фактор 3, Фактор 5.

Шкала «Сексуальної поведінки» дає можливість оцінити наявність неприйнятної сексуальної поведінки, усвідомлення типових сексуальних фізіологічних реакцій, а також особливості реагування на сексуально відверті зображення [13]. Шкала «Соціальної поведінки» вказує на рівень соціального функціонування особи з РАС. Шкала «Статевого виховання» досліджує знання та уявлення дитини, пов'язані зі сферою сексуальності, такі як:

170

статева гігієна, прийнятна та неприйнятна поведінка по відношенню до людини, що викликає романтичний інтерес; а також, яким чином ці знання та уявлення було засвоєно [13]. Результати «Соціально-комунікативно опитувальника» вказують на ступінь вираженості основних симптомів РАС. Фактор 1, Фактор 3 та Фактор 5 – відображають певні аспекти взаємостосунків та стилів виховання, що складаються у сім'ях, де є особи з РАС. Фактор 1 описує тенденцію до гіперпротекції та нестійкого стилю виховання, причинами яких можуть бути ігнорування дорослішання дітей, використання батьками сфери виховання у вирішенні подружніх проблем, а також заохочення жіночих якостей у дитини. Фактор 3 характеризується взаємостосунками в сім'ях з дітьми з РАС за типом гіпоопіки при певній байдужості та холодності з боку батьків. Фактор 5 описує такий стиль сімейних взаємостосунків, при якому в батьків не виникає сумнівів стосовно стратегії виховання за типом гіпопротекції (нестачі уваги, контролю та опіки) при заохоченні чоловічих рис характеру і поведінки у дитини.

Варто зауважити, що найбільший внесок в розподіл показників за шкалою «Сексуальної поведінки» здійснюється змінними Фактор 1 (обернений зв'язок) та шкалою «Статевого виховання» (прямий зв'язок) при $p < 0,05$. Тоді як змінні Фактор 3 та загальний показник за «Соціально-комунікативним опитувальником» мають менш значимий вплив, на рівні тенденції при $p < 0,1$. Шкала «Соціальної поведінки» та Фактор 5, хоча і входять до сукупності змінних, що здійснюють вагомий вплив на розподіл показників сексуальної поведінки, однак окремий внесок кожної з цих змінних не досягає необхідного рівня значимості.

Стосовно інших змінних, то фактор інтелектуального розвитку був першим виключений з регресійного аналізу, за ним фактор віку, далі інші фактори сімейних взаємостосунків. До кінцевої моделі множинного регресійного аналізу увійшли: змінна «Статеве виховання», а також Фактор 1. Однак остання модель пояснювала лише близько 43% дисперсії показників шкали «Сексуальної поведінки».

Відповідно, результати множинного регресійного аналізу засвідчують, що динаміку поведінкових проявів сексуальності осіб з РАС значним чином обумовлює сукупність таких змінних: рівень вираженості основних проявів аутизму, соціальне функціонування, знання та уявлення у сфері сексуальності, а також фактори сімейних взаємостосунків. При чому найбільш значимий вклад у розподіл показників за проявами сексуальної поведінки вносять обсяг і ступінь адекватності знань у сексуальній сфері (чим вищі ці показники, тим більш адекватною стає сексуальна поведінка осіб з РАС), а також фактор гіперпротекції та нестійкого стилю виховання (з підвищенням цих показників, сексуальна поведінка осіб з аутизмом стає більш проблемною).

Висновки. У даній роботі здійснювалось дослідження тих факторів, що пов'язані з поведінковими проявами сексуальності осіб з РАС. Однак, окрім показників рівня інтелекту, ступеня вираженості основних проявів аутизму, рівня соціального функціонування та адекватності знань і уявлень у сфері сексуальності, особливу увагу було приділено факторам взаємостосунків та виховання в сім'ях з дітьми з РАС.

Дані факторного аналізу дозволили виділити п'ять різних типів взаємостосунків, що можуть складатися в сім'ях з дітьми з РАС. Фактор 1 описує тенденцію до гіперпротекції, нестійкого стилю виховання, причиною яких може бути ігнорування дорослішання дітей, використання батьками сфери виховання у вирішенні подружніх проблем, а також заохочення

жіночих якостей у дитини. Фактор 2 описує такий тип взаємостосунків, при якому домінують обмеження, заборони та покарання, причини яких можуть лежати в сфері психологічних проблем самих батьків. Фактор 3 характеризується взаємостосунками за типом гіпоопіки при певній байдужості та холодності з боку батьків. Фактор 4 описує стиль виховання, при якому у батьків дітей з РАС відсутні сумніви з приводу необхідності опіки, уваги та контролю для їхніх дітей; причиною такого ставлення може бути страх та надмірні переживання батьків стосовно життя та здоров'я дітей. Фактор 5 характеризує стиль взаємостосунків, при якому в батьків не виникає сумнівів стосовно стратегії виховання за типом гіпопротекції (нестачі уваги, контролю та опіки) при заохоченні чоловічих рис характеру і поведінки у дитини.

Результати множинного регресійного аналізу показали, що фактори сімейних взаємостосунків та стратегій виховання пов'язані з проявами сексуальної поведінки осіб з РАС сильніше, ніж фактори інтелектуального розвитку, а також віку. Найбільш суттєвий вплив на динаміку показників сексуальної поведінки осіб з РАС здійснюють два фактори: обсяг та ступінь адекватності знань стосовно сексуальності; та рівень гіперпротекції, непослідовного виховання й ігнорування дорослішання дітей. При цьому високі показники рівня знань у сфері сексуальності пов'язані з більш адекватною, типовою сексуальною поведінкою осіб з РАС. Тоді як проблемною сексуальною поведінкою осіб з аутизмом стає з підвищенням тенденцій до гіперпротекції, непослідовного виховання та інфантилізації.

Варто зазначити, що дані множинного регресійного аналізу не можуть однозначно інтерпретуватись як причинно-наслідкові зв'язки, оскільки дослідник самостійно обирає і визначає залежну та незалежну змінні. Однак цей метод дозволяє виділити найсуттєвіші зв'язки з усієї сукупності. Відповідно, не можна з упевненістю стверджувати, що дефіцит знань у сфері сексуальності та фактор гіперпротекції, непослідовного виховання й ігнорування дорослішання дітей спричинюють проблемну сексуальну поведінку, однак можна зауважити, що на динаміку останнього параметру найбільшим чином впливають саме ці показники.

Література

1. Аппе Фр. Введение в психологическую теорию аутизма / Фр.Аппе. – М.: Теревинф, 2006. – 216с.
2. Беттельхейм Б. Пустая крепость. Детский аутизм и рождение Я / Б. Беттельхейм. – М.: Академический Проект, 2013. – 480 с.
3. Марценковский И.А. Очерки детской психиатрии. Аутизм: учебное пособие для специалистов в области охраны психического здоровья детей / Под ред. И.А. Марценковского. – Киев: НейроNews, 2014. – 280с.
4. Никольская О.С., Баенская Е.Р., Либлинг М.М. Аутичный ребенок. Пути помощи / О.С. Никольская, Е.Р. Баенская, М.М. Либлинг. – М.: Теревинф, 2014. – 288с.
5. Прогрессивные матрицы Равена: методические рекомендации / сост. и общая редакция О.Е. Мухордовой, Т.В. Шрейбер. – Ижевск: Удмуртский университет, 2011. – 70с.
6. Шипицына Л. М. Необучаемый ребенок в семье и обществе. Социализация детей с нарушением интеллекта / Л.М. Шипицына. – СПб.: Речь, 2005. – 477 с.
7. Эйдемиллер Э.Г. Психология и психотерапия семьи. 4-е издание / Э.Г. Эйдемиллер, В. Юстицкис. – СПб.: Питер, 2008. – 672с.

8. Hellemans H. Sexual Behavior in High-Functioning Male Adolescents and Young Adults with Autism Spectrum Disorder / H. Hellemans, K.Colson, Ch.Verbraeken, R.Vermeiren, D.Deboutte // Journal of Autism and Developmental Disorders. – 2007. – Volume 37, Issue 2. – pp. 260–269.
9. Hénault Isabelle. Asperger's syndrome and sexuality: from adolescence through adulthood / Isabelle Hénault. – London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers, 2006. – 208p.
10. Konstantareas M. Sociosexual Knowledge, Experience, Attitudes, and Interests of Individuals with Autistic Disorder and Developmental Delay / M.Konstantareas, Y.Lunsky // Journal of Autism and Developmental Disorders. – 1997. – Volume 27, Issue 4. – pp. 397–413.
11. Mesibov G. Sexual Attitudes and Knowledge of High-Functioning Adolescents and Adults with Autism / G.Mesibov, O.Ousley // Journal of Autism and Developmental Disorders. – 1991. – Volume 21, Issue 4. – pp. 471–481.
12. Ruble L. Sexual Behaviours in Autism: Problems of Definition and Management / L.Ruble, G.Realmuto // Journal of Autism and Developmental Disorders. – 1999. – Volume 29, Issue 2. – pp. 121–127.
13. Stokes M. High-functioning autism and Sexuality / M.Stokes, A.Kaur // SAGE Publications and The National Autistic Society. – 2005. – Vol 9(3). – pp. 266–289.

Транслігенерація

1. Appe Fr. Vvedenie v psihologicheskiju teoriju autizma / Fr.Appe. – M.: Terevinf, 2006. – 216s.
2. Bettel'hejm B. Pustaja krepost'. Detskij autizm i rozhdenie Ja / B. Bettel'hejm. – M.: Akademicheskij Proekt, 2013. – 480 s.
3. Marcenkovskij I.A. Ocherki detskoj psichiatrii. Autizm: uchebnoe posobie dlja specialistov v oblasti ohrany psihicheskogo zdorov'ja detej / Pod red. I.A. Marcenkovskogo. – Kiev: NeiroNews, 2014. – 280s.
4. Nikol'skaja O.S., Baenskaja E.R., Libling M.M. Autichnyj rebenok. Puti pomoshhi / O.S. Nikol'skaja, E.R. Baenskaja, M.M. Libling. – M.: Terevinf, 2014. – 288s.
5. Progressivnye matricy Ravena: metodicheskie rekomendacii / sost. i obshhaja redakcija O.E. Muhordovoj, T.V. Shrejber. – Izhevsk: Udmurtskij universitet, 2011. – 70s.
6. Shpicyna L. M. Neobuchaemyj rebenok v sem'e i obshhestve. Socializacija detej s narusheniem intellekta / L.M. Shpicyna. – SPb.: Rech', 2005. – 477 s.
7. Jejdemiller Je.G. Psihologija i psihoterapija sem'i. 4-e izdanie / Je.G. Jejdemiller, V. Justickis. – SPb.: Piter, 2008. – 672s.
8. Hellemans H. Sexual Behavior in High-Functioning Male Adolescents and Young Adults with Autism Spectrum Disorder / H. Hellemans, K.Colson, Ch.Verbraeken, R.Vermeiren, D.Deboutte // Journal of Autism and Developmental Disorders. – 2007. – Volume 37, Issue 2. – pp. 260–269.
9. Hénault Isabelle. Asperger's syndrome and sexuality: from adolescence through adulthood / Isabelle Hénault. – London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers, 2006. – 208p.
10. Konstantareas M. Sociosexual Knowledge, Experience, Attitudes, and Interests of Individuals with Autistic Disorder and Developmental Delay / M.Konstantareas, Y.Lunsky // Journal of Autism and Developmental Disorders. – 1997. – Volume 27, Issue 4. – pp. 397–413.
11. Mesibov G. Sexual Attitudes and Knowledge of High-Functioning Adolescents and Adults with Autism / G.Mesibov, O.Ousley // Journal of Autism and Developmental Disorders. – 1991. – Volume 21, Issue 4. – pp. 471–481.

12. Ruble L. Sexual Behaviours in Autism: Problems of Definition and Management / L.Ruble, G.Realmuto // Journal of Autism and Developmental Disorders. – 1999. – Volume 29, Issue 2. – pp. 121–127.
13. Stokes M. High-functioning autism and Sexuality / M.Stokes, A.Kaur // SAGE Publications and The National Autistic Society. – 2005. – Vol 9(3). – pp. 266–289.

Дубовик М.А.

Родительские стили воспитания и сексуальное поведение лиц с расстройствами аутистического спектра

Статья посвящена особенностям функционирования сексуальной сферы лиц с расстройствами аутистического спектра. Фокус внимания сосредоточено на взаимосвязи родительских стилей воспитания с поведенческими проявлениями сексуальности лиц с РАС. Исследованы основные типы взаимоотношений, встречающихся в семьях с детьми с аутизмом. Установлено, что динамику поведенческих проявлений сексуальности лиц с РАС в значительной степени обуславливает совокупность таких переменных: уровень выраженности основных симптомов аутизма, социальное функционирование, знания и представления в сфере сексуальности, а также факторы семейных взаимоотношений.

Ключевые слова: расстройства аутистического спектра, сексуальное поведение, социальное функционирование, родительские стили воспитания, основные симптомы аутизма.

Dubovyk M.O.

Parenting styles and sexual behavior of individuals with autism spectrum disorders

The article is devoted to the problem of sexuality of individuals with autism spectrum disorders. Special attention is given to the relations between parenting styles and sexual behavior of individuals with ASD. The basic types of relationships that occur in families with autistic children were defined. Behavioral displays of sexuality of individuals with ASD were found to be significantly determined by the set of variables: severity of the core symptoms of autism, social functioning, knowledge and understanding in sexual sphere, as well as factors of parenting styles and family relationships.

Key words: autism spectrum disorders, sexual behavior, social functioning, parenting styles, the core symptoms of autism.

Дубовик Марія Олександрівна – аспірант кафедри психодіагностики та клінічної психології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ.

УДК 159.942.5:331.108.644.7

Завацька Н.Є., Донець О. І., Журба А.М.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ДЕСТРУКТИВНИХ ОСОБИСТІСНИХ ПРОЯВІВ В СИСТЕМІ ПОЛІТИЧНОГО МИСЛЕННЯ

В статті показано, що під особистісними деструкціями розуміють патологічний процес руйнування структури особистості або окремих її елементів. Визначено, що до